

KRONIKA

Žydrūnas Vičinskas

2018 METAIS PO KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
SKLIAUTU SĖKMINGAI APGINTOS
TRYŠ ETNOLOGIJOS MOKSLO KRYPTIES
DAKTARO DISERTACIJOS

Skaičius trys – įdomus ir prasmingas, dėl to nenuostabu, kad įvairiomis formomis įprasminamas daugelyje kultūrų visame Žemės rutulyje. Skaičius trys, kaip teigiamą reikšmę turintis skaitmuo, taip pat atspindi lietuvių agrarinėje tradicijoje, tai – visokeriopos gausos atributas (pavyzdžiui, kalendorinėse šventėse arba Jurginių, Joninių papročiuose ir tikėjimuose)¹. Todėl norėtusi galvoti, jog 2018 m. rudenį Klaipėdos universiteto (KU) Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultete (SHMF) irgi neatsitiktinai viena paskui kitą buvo sėkmingai apgintos iš viso trys etnologijos mokslo krypties daktaro disertacijos: 1) rugsėjo 28 d. disertaciją „Skudučiavimo kultūra: etninės tradicijos ir jų kaita XX–XXI a. pradžioje“ (humanitariniai mokslai, etnologija 07 H; mokslinė vadovė doc. dr. Lina Petrošienė) apgynė etnomuzikologė Algytė Merkelienė, 2) disertaciją „Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo tekstilinių krepšelių raida“ (humanitariniai mokslai, etnologija 07 H; mokslinis vadovas prof. dr. Rimantas Balsys) – Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo žinovė Elena Matulionienė. Šiek tiek vėliau prie „daktarų suolelio“ prisijungė ir 3) Žydrūnas Vičinskas, disertaciją „Mato Pretorijaus veikalo „*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*“ verifikacija lietuvių mitologijos kontekste“ (humanitariniai mokslai, etnologija 07 H; mokslinis vadovas prof. dr. Rimantas Balsys) apgynęs spalio 5 d.

Paradoksalu, tačiau apie pastarąją disertaciją ir jos gynimo procesą daugiau nekalbėsiu, nepaisant to, kad jame teko dalyvauti gana intensyviai. Nors liaudis sako: „Kas šuniui uodegą pakels, jei ne jis pats“, tačiau, mano galva, disertacijos

¹ Žr. Jonas Balys. Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai: lietuvių liaudies tradicijos. *Lietuvių tautosakos lobynas*, t. 10. Silver Spring, Maryland: Lietuvių tautosakos leidykla, 1986, 17 (pozicijos 260, 262–263), 26 (pozicija 399); Pranė Dundulienė. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008a, 147, 172, 217, 223. Skaičius trys Jurginių, Joninių papročiuose ir tikėjimuose – Jonas Balys. *Lietuvių kalendorinės šventės: iš Jono Balio palikimo*. Sudarytoja Ieva Puluikienė. Vilnius: Mintis, 2013, 160, 168–169, 175, 229, 231–232, 234–235, 237, 239–242; Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Parengė Albinas Degutis, Vidmantas Jankauskas, Vacys Milius. Vilnius: Mintis, 1993, 42, 272, 274, 287; Nijolė Marcinkevičienė, Loreta Mukaitė, Audronė Vakariniene. *Kupole rožė: Sekminių-Joninių papročiai ir tautosaka*. Vilnius: Lietuvių liaudies kultūros centras, 2003, 90.

autoriui kalbėti apie savo paties darbo gynimą būtų nei šis, nei tas, juolab kad tai yra visai nebūtina. Dėl to, kad visi, pageidaujantys plačiau susipažinti su minėto darbo specifiška ir gynimo atmosfera, gali tai padaryti paskaitydami dr. Jūratės Šlekonytės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) tekstą, skirtą Ž. Vičinsko daktaro disertacijai aptarti². Pasinaudodamas palankia proga, noriu nuoširdžiai padėkoti dr. J. Šlekonytei, kad turėjo noro, o svarbiausia skyrė brangaus laiko šitam rašiniui parengti. Mes visi gerai žinome, kad šiuolaikinis žmogus turi daug dalykų, tačiau laikas nėra vienas iš jų. Todėl pats tekstas – didžiausias įvertinimas.

Kalbant apie įvertinimus, dar reikėtų pasakyti, kad pastaroji disertacija jau pasklaidyta ir Lietuvos mokslo akademijos (LMA) vertintojų – disertacijos pagrindu parengtas mokslinis projektas buvo pateiktas 2018 m. LMA organizuojamo Jaunųjų mokslininkų ir doktorantų geriausių mokslinių darbų konkursui. Humanitarinių ir socialinių mokslų sekcijoje buvo skirti trys įvertinimai jaunesiems mokslininkams, tarp kurių pakliuvo ir mano projektas. Dar daugiau – pasirodo, visų jaunųjų mokslininkų (t. y. skirtingų mokslo krypčių), dalyvavusių LMA organizuojamame konkurse, tekstų taisyklingumą bei stilistiką vertino Valstybinės lietuvių kalbos (VLKK) komisijos specialistai. 2019 m. balandžio 16 d. LMA visuotiniame narių susirinkime buvo paskelbta, jog Ž. Vičinsko projektas – „Mato Pretorijaus veikalo „*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*“ verifikacija lietuvių mitologijos kontekste“ išrinktas kaip taisyklingiausia ir stilingiausia kalba 2018 m. parašytas mokslinis darbas³. Nuolankiai dėkoju tiek LMA, tiek VLKK specialistams už parodytą dėmesį bei pasitikėjimą. Tiesa, taip pat privalau akcentuoti, kad pastarasis įvertinimas radosi ne vien dėl mano asmeninių pastangų. Čia reikėtų vardyti visus, kuriuos sutikau rašydamas disertaciją; visus, kurie negailėjo konstruktyvios kritikos, išvirtusios į taisyklingesnę darbo kalbą.

Kalbant apie kolegijų disertacijas, pirmasis sąmonėn ateinantis žodis – *branda*. Galima pasidžiaugti, kad abu darbai – tai ilgamečio, sėkmingo triūsio vaisiai, savotiškai apvainikuojantys tam tikro gyvenimo etapo pasiekimus. Algytės Merkelienės disertacija yra skirta specifinei kultūros, etninės kultūros ir etninės muzikos sričiai – *skudučiavimo kultūrai*. Pasak A. Merkelienės, *skudučiavimo kultūra* – tai sąlyginai nepertraukiamai vykstantis nacionalinės kultūros reiškis-

² Jūratė Šlekonytė. Apginta disertacija. *Tautosakos darbai*, t. 56. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, 287–290. Rašančiojo supratimu, peržiūrėti pirminį šaltinį, jeigu yra galimybė, irgi visuomet pravartu: Žydrūnas Vičinskas. *Mato Pretorijaus veikalo „Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“ verifikacija lietuvių mitologijos kontekste*: daktaro disertacija, humanitariniai mokslai: etnologija (07H). Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2018.

³ Žr. Ataskaitinis visuotinis LMA narių susirinkimas, 2019 m. balandžio 17 d., Vilnius [žiūrėta 2019 05 06]. Prieiga internetu: <http://bit.ly/303gfjW>; Išrinktas taisyklingiausia kalba parašytas mokslinis darbas, 2019, balandžio 16, Vilnius [žiūrėta 2019 05 07]. Prieiga internetu: <http://bit.ly/2V17cMU>

1 nuotr. „Perėjimas“. Nuotraukoje – Etnologijos mokslo krypties disertacijos gynimo komisijos nariai, darbo vadovas prof. dr. Rimantas Balsys (antras iš dešinės) ir ką tik disertaciją apgynęs daktaras Žydrūnas Vičinskas (trečias iš dešinės) po gynimo pozuoja su žalčiu – zoomorfiniu prūsų dievo Patrimpo atvaizdu, kuris gulėjo ant stalo viso gynimo metu (Ž. Vičinsko asmeninis archyvas)

nys ir jį sudarantys elementai: instrumentas, muzika, muzikavimo tradicija bei šių elementų egzistencinis kontekstas laike ir erdvėje⁴. Tyrimo tikslas – nustatyti XX–XXI a. nacionalizmo ideologijos lemiamus skudučiavimo kultūros raidos etapus, jų ypatybes bei ištirti svarbiausius skudučiavimo kultūros, jos ugdymo (edukacijos) bruožus⁵. Darbas naujas ir aktualus, kadangi jame tyrinėjamas laikotarpis (nuo XX a. 4-ojo dešimtmečio iki šių dienų) anksčiau šiuo požiūriu nebuvo pakankamai plačiai įvertintas bei aprašytas. Kitas perspektyvus ir naujas tyrimų aspektas – šiuolaikinis skudučių pritaikymas įvairių lygmenų edukacinėje veikloje, masinėse šventėse, autorinėje kūryboje, įvairių žanrų kolektyvų repertuare⁶. Tai reiškia, kad šis tyrimas turi didelę praktinę vertę arba, kitaip sakant, taikomąjį potencialą. Skudučių ir skudučiavimo tyrėjai iki šiol gilinosi į specifines skudučiavimo kultūros elementų dalis. Na, o aptariamoje disertacijoje buvo užsibrėžta atskleisti bendruosius skudučiavimo kultūros raidos etapus ir šiuolaikines raiškos transformacijas bei, remiantis surinktais naujais duomenimis, parodyti skudučiavimo kultūrą kaip nuolat kintantį integralų

⁴ Algytė Merkeliėnė. *The Culture of Pan Piping: Ethnic Traditions and Their Change in the 20th and the Beginning of the 21st Century: Summary of Doctoral Dissertation*, Humanities, Ethnology (07H). Klaipėdos universitetas: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, 25.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat, 26.

2 nuotr. „Diskusija“. Vyksta mokslinė diskusija –

A. Merkelienė (pirma iš dešinės) atsako į recenzentų klausimus, pastabas.

Etnologijos mokslo krypties gynimo komisijos posėdžio pirmininkas –
prof. dr. Rimantas Balsys (trečias iš dešinės) (A. Merkelienės asmeninis archyvas)

kultūros reiškinį⁷. Disertaciją sudaro – įvadas, keturios dalys, suskirstytos į mažesnius skyrius, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei priedai.

Atliktas tyrimas atskleidė, jog, vertinant skudučiavimo kultūros raidą istoriniu ir kultūrologiniu požiūriu, teigtina, kad ji iš lokaliai apribotos prigimtinės aplinkos perėjo į gerokai platesnį visos Lietuvos kultūrinį lauką⁸. Iš buitinio ir apeiginio suaugusiųjų pasaulio valingai perkelta į vaikų bei jaunimo aplinką ji nenutrūkstamai egzistuoja iki šiol⁹. A. Merkelienės duomenimis, fenomenaliam skudučiavimo kultūros išlikimui lemiamą reikšmę turėjo keletas svarbių veiksnių: (1) minėtina XIX–XX a. nacionalizmo ideologijos kontekste sureikšminta ir išnaudota valstietiškoji kultūra, kurios dalimi buvo skudučiai ir jais atliekama muzika; (2) labai daug lėmė ir išskirtinių asmenybių – Adolfo Sabaliausko, Stasio Paliulio, Jono Švedo, Algirdo Vyžinto, Eduardo Balčyčio ir kitų – sąmoninga ir orientuota veikla bei gebėjimas pritaikyti šį paprastą „mūsų muzikos inrankį“ prie moderniosios kultūros poreikių ir prie XX–XXI a. istorinių perturbacijų¹⁰. Tikėtina, jog panašios prigimties veiksniai nulems ir skudučiavimo kultūros tęstinumą ateityje.

Elena Matulionienė savo darbe bandė išsiaiškinti: (1) ar Mažosios Lietuvos vietinių gyventojų lietuvininkų tekstilinių krepšelių [paprastai vadinamų *delmonais* – Ž. V.] dėvėjimas ir dekoras buvo susiję (tiesiogiai ar netiesiogiai) su tapatybės (lietuvybės) raiška, ar tai tik kaimyninių tautų panašios paskirties rankdarbių kopija; (2) ar kito, o jei kito, tai kaip kito, šių rankdarbių charakteristika istorinės

⁷ Algytė Merkelienė. *The Culture of Pan Piping: Ethnic Traditions and Their Change in the 20th and the Beginning of the 21st Century: Summary of Doctoral Dissertation*, Humanities, Ethnology (07H). Klaipėdos universitetas: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, 26.

⁸ Ten pat, 33.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

3 nuotr. „Procesas“. Nuotraukoje užfiksuota E. Matulionienės (pirma iš dešinės) disertacijos gynimo akimirka. Etnologijos mokslo krypties gynimo komisijos posėdžio pirmininkė doc. dr. Lina Petrošienė (antra iš dešinės) sako įžanginę kalbą (E. Matulionienės asmeninis archyvas)

liaudiškos aprangos (XVII–XX a. pirmoji pusė) bei tautinio kostiumo (XX a. antroji pusė – XXI a.) dėvėjimo laikotarpiais¹¹. Darbo vadovo prof. dr. Rimanto Balsio nuomone, „E. Matulionienė disertacijoje paneigė klaidingus teiginius, kad jie [tekstiliniai krepšeliai – Ž. V.] yra unikalūs, tik Mažosios Lietuvos regionui būdingas tautinio kostiumo akcentas, pagrindė, kodėl juos reikėtų vadinti tekstilinais krepšeliais, o ne *delmonais*, ir pateikė daug kitokių naujienų bei įdomybių, kurias, tikiuosi, labai greitai išvysime šios mokslininkės monografijoje“¹². E. Matulionienės disertaciją sudaro įvadas, tyrimo šaltinių ir tyrinėjimų apžvalga, trys dalys, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas bei priedai.

E. Matulionienės duomenimis, Mažosios Lietuvos (XIX a. pab. – XX a. pr.) tekstilinių krepšelių charakteristikoms artimų pavyzdžių rasta Vokietijoje (Bavarija, Dachau, nuo XIX a. vid.)¹³. Šie rankdarbiai galėjo pasiekti Mažąją Lietuvą kartu su Vokietijos ir Austrijos pasienyje (Zalcburge) gyvenusiais ir į Mažąją Lietuvą (1710–1736 m.) persikėlusiais kolonistais¹⁴. Pastebėti tapatūs tekstili-

¹¹ Elena Matulionienė. *The Development of Textile Pockets of the National Costume of Lithuania Minor: Summary of Doctoral Dissertation, Humanities, Ethnology (07H)*. Klaipėdos universitetas: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, 27.

¹² Jurga Petronytė. Pasipildė etnologijos mokslininkų gretos. Vakarų ekspresas, 2018 10 18 [žiūrėta 2019 05 05]. Prieiga internetu: <https://bit.ly/2Ud2nQ8>

¹³ Elena Matulionienė. *The Development ...*, 31.

¹⁴ Ten pat.

4 nuotr. „Daktarų suolelis“. Nuotrauka iš KU Senato posėdžio, vykusio 2018 m. lapkričio 15 d., kurio metu buvo įteikti daktaro diplomai.

Iš dešinės: Algytė Merkelienė, Žydrūnas Vičinskas ir Elena Matulionienė. Taip pat tądien diplomai buvo įteikti KU kolegėms – Indrei Žigei, Romualdai Chuševei (Ž. Vičinsko asmeninis archyvas)

nių krepšelių dekoru elementų komponavimo principai, tačiau vokiškų krepšelių konstrukcija artimesnė aukštuomenės krepšelių konstravimo būdui¹⁵. Įmantrios lietuvininkų tekstilinių krepšelių daugiakampio formos atkartoja XVIII–XIX a. Anglijos, Prancūzijos, Norvegijos, Vokietijos aukštuomenės damų dėvėtų krepšelių siluetus¹⁶. Vėlyvoji istorinė lietuvininkų apranga (XIX a. pab. – XX a. pr.), iš kitų Lietuvos etnografinių regionų išsiskirianti tamsiu spalviniu koloritu, fabrikinų ir manufaktūrinių audinių gausa, sijonų bei švarkelių modeliais, labai artima šiame krašte gyvenusių olandų valstiečių šventinei aprangai¹⁷. Netikėtas lietuvininkų ir ukrainiečių (*Полтавщина, Луганищина*) XIX a. pab. – XX a. pr. tekstilinių krepšelių identiškumas: a) tuo pačiu laikotarpiu pagaminti krepšeliai dekoruoti mašinine siūle minimalistiniu ornamentu; b) artimi dekoru siužetai, tapatus elementų komponavimo būdas, varijuoja tik krepšelių siluetai (lietuvininkų krepšeliai – daugiakampio formos). Vienetinio tekstilinio krepšelio, pasiūto iš profiliuotų audinio atraižų, variacija aptikta Ukrainos (*Полтавщина*) regione¹⁸. Galiausiai disertacijos autorė konstatuoja, kad šie faktai patvirtina tarptautinių ryšių įtaką istorinės liaudiškos aprangos, kartu ir jos pagrindu sukurto tautinio kostiumo dalių, charakteristikų formavimuisi¹⁹.

¹⁵ Elena Matulionienė. *The Development ...*, 31

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat, 31–32.

¹⁹ Ten pat, 32.

Kadangi asmeniškai teko dalyvauti visuose trijuose darbų gynimo posėdžiuose, galiu paliudyti, jog atmosfera buvo profesionali, o kartu ir draugiška. Ko gero, todėl palinkėjimas, kad disertacija virstų monografija, simboliškai, tačiau nuskambėjo visus tris kartus. Pasak SHMF dekaną, Baltų filologijos katedros prof. dr. Rimanto Balsio, dabar uostamiestyje jau susidarė kritinė etnologijos krypties mokslo daktarų masė – aštuoni tyrėjai, su kuriais galima imtis rimtų bendrų mokslinių projektų²⁰. Su tokia pakilia vizija nuoširdžiai sveikinu koleges ir linkiu sėkmingų tolesnių tyrimų. Pagrečiui dar kartą dėkoju visiems, kurie kartu su mumis šitą taką mynė.

²⁰ Jurga Petronytė. Pasipildė etnologijos mokslininkų gretos... *Vakarų ekspresas*, 2018 10 18